

jarenlang als de echte gegolden heeft); terwijl zij ten overvloede daar nog aan toevoegden: »gelijk die door Melanchthon was beleden of verklaard in zijn brief aan den Paltzgraaf". Dezen brief van 1 Nov. 1559 hier over te nemen, is wel onnoodig; daar toch zeer bekend is, dat Melanchthon in zijne opvatting van het Avondmaal allengs geheel met Calvijn is gaan overeenstemmen. De verklaring, die de Leidsche Gereformeerden op 25 Januari 1567 hebben afgelegd, is dus zonder twijfel belangrijk voor de kennis hunner geestesrichting. Maar dan juist omdat zij bewijst, dat degenen die haar aflegden goede Calvinisten waren, broederlijk gezind tegenover de Lutherschen, maar dan zóó, dat zij de eigene Gereformeerde belijdenis niet ter zijde stelden, maar uitdrukkelijk handhaafden.

Reeds uit het bericht van Bor is dit duidelijk; en het wordt ten overvloede bevestigd door een ander getuigenis. Prof. M. Schoock heeft in zijn werk *De bonis vulgo Ecclesiasticis dictis*, Ed. 1651, blz. 437—529, een hoofdstuk ingevoegd (Sect. III, Cap. VII), waarin hij uit zeer vele thans niet meer bekende documenten eene schets geeft van de eerste periode van de Reformatie hier te lande, vooral door opgaven omtrent de namen en de werkzaamheid van hare predikers (in welk hoofdstuk ook de reden ligt, waarom het genoemde boek van zoo groote waarde geacht wordt). En nu wordt ten aanzien van Leiden hierin o. a. gezegd (blz. 480): »Hactenus investigare non potui, quinam primitus buccinam ibidem inflaverint, videturque sub initium motuum Belgicorum, quo tempore negotia Ecclesiae convenienter nondum ordinata erant, hic irrepsisse religio praecise exacta ad mentem eorum, qui ut Lutherani audire non detrectant, ita Augustanam Confessionem secundum particularem sensum magis, quam publicum intelligunt; notatum siquidem Georgium Apitium, sive, Joriaen Epensche, ex sensu talium, qui anno 1570 in illa urbe plurimi erant, publice populum instituisse."

Intusschen is dit natuurlijk niet aldus op te vatten, alsof in 1566 en vervolgens de Nederlandsche Gereformeerden, allen zonder onderscheid, en dan tot in alle consequentiën, Calvinistisch zouden gedacht en gehandeld hebben. Onder hen waren hier en daar ook wel andere beginselen, die min of meer nawerkten; en met name in Holland openbaarden zich bij sommigen Doopersche sympathieën, of neiging tot Independentisme, of afkeerigheid van kerkelijke discipline, enz. Dit was o. a. het geval bij de naar Emden uitgeweken Amsterdammers Laurens Jacobsz Reael en Frans Volkertsz Coornhert (broeder van den later als Libertijn zeer bekenden Dirk V. C.), uit wier brieven (van den eersten aan Dirk Canter van 17 Juli '70, en van den anderen aan zijn broeder Dirk van 19 Juli '70; beide openbaar gemaakt door J. F. van Someren, eerst in het tijdschrift *Oud-Holland*, jaarg. 1892, en daarna in 1896 in een *Supplément* bij de vroeger door Mr. G. Groen van Prinsterer uitgegeven *Archives ou Correspondance inédite de la maison d'Orange-Nassau*, blz. 46—55) door Prof. Fruin (blz. 20—22) het een en ander wordt medegedeeld. Maar het standpunt, waar die mannen op stonden, was volstrekt niet Luthersch; het had juist integendeel